

Græc., *permanes*, id est, cœli, quantumcumque durabiles, tandem *peribunt*, id est, in fine mundi mutantur saltem quantum ad qualitates, tu autem, ô Christe Deus, immutabilis es.

ET OMNES UT VESTIMENTUM..., id est, omnes cœli suo motu continuo, quasi consensescunt, sicut vestis usu quotidiano veterascit; ita ut in fine mundi sint renovandi.

VERS. 12. — ET VELUT AMICTUM MUTABIS. GRÆC. *complicabis*.

TU AUTEM IDEM IPSE ES, id est, immutabilis, æternus. Hæc omnia summam Christi Dei potentiam inveniunt. Cœlum et terram creavit.

Cœlos, ut linteum seu pallium complicabit, id est, tam facile transformabit, seu renovabit, ac homo linteum complicat, pallium deponit ac mutat. Nihil autem tale legitur de angelorum potentia.

Et omnes (cœli) ut vestimentum veterascunt, suo motu et continua agitatione ac mutatione, quasi consensescunt, ut videantur veterascere, sicut vestimentum novum quod deteritur et veterascit.

VERS. 12. — Et velut amictum mutabis eos, et mutantur; sensus: Sicut amictulum vetus facile novo commutari solet, ita tu cœlos summâ facilitate mutabis ac renovabis; statim enim ut volueris, fiet.

Tu autem idem ipse es, id est, idem semper, et immutabilis.

Et omni in non deficient. Significatur ergo Dei stabilitas et immutabilitas æternitas. Assertit autem manifestè hic locus Christi divinitatem: Deo namque proprium esse semper esse et non mutari, iuxta id quod ait Malach. 3: *Ego Dominus et non mutor*.

VERS. 13. — Ad quem autem angelorum dixit aliquando: *Sede à dextris meis*, psal. 109. Dixit Dominus, scilicet Deus Pater, Domino meo, Christo scilicet, cum triumpho ascendenti in cœlum: *Sede à dextris meis*, id est, sede mihi proximus, consors esto honoris et regni mei, in summâ meâ gloriâ mecum regna. Is enim sedet à dextris Dei, qui Deo proximus assistet; hoc est, qui supra omnem creaturam elevatus, quietam felicitatis ac regni cum Deo possessionem obtinet, honoratissimo post eum loco. 1 Cor. 15, pro *sedere ad dextram Dei*, regnandi vocabulum posuit, dicens: *Oportet illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus, etc.*

Quoadque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? id est: Usque ad finem sæculi, et iudicium generale, in quo omnes tam demones quam tyrannos et homines impios, qui te, Christe, tuosque Christianos vexant hic et læcessunt, planè tibi subiciant.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

Hic et nos, christiani gentiles, juxta D. Pauli mentem, agnoscamus quàm sit nobis gloriosum et quàm utile talem ac tantum habere Prophetam, Patrem, ducem, legislatorem, Pontificem, uno verbo, Salvatorem. Jesus Christus, Salvator noster, Dei Filius est, hæres Dei, creator mundi, nunquam suo rector. Hic Dei Filius, cum sit ab æterno splendor Patris, illiusque imago substantialis, viva, adæquata, per omnia Patri similis, et in omnibus æqualis, in medio temporum factus est pro nobis homo, nobis per omnia similis, fecit, docuit, passus est. Tandem, ut summus Pontifex, per semetipsum, hostiam Deo dignam, in

VERS. 15. — AD QUEM AUTEM ANGELORUM DIXIT... Ex throno denique probat Christi super angelos præcellentiam, qui enim Deo proximus assistet, super omnes est. Ad quem angelorum dixit Pater æternus: *SEDE À DEXTRIS MEIS...*? Vide paraphrasim.

VERS. 14. — NONNE SUNT OMNES ADMINISTRATORI...; quasi diceret: tantum abest ut angelis assistant Deo, quin imò omnes illi, licet nobilissimæ substantiæ, sunt ministri Dei, quos sæpè mittit in terras ad hominum salutem curandam, maxime verò eorum qui vitam æternam hereditaturi sunt. Hinc communiter colligunt doctores angelos omnes aliquando mitti, de quo tamen dubitant D. Dionysius et D. Gregorius; et cujus contrarium assertit D. Thomas, qui vult solos quinque inferiores choros mitti, reliquos quatuor Deo semper assistere. Idem assertit D. Anselmus, hic.

VERS. 14. — Nonne omnes (angeli) sunt administrarii spiritus? Quorum officium sit, non assistere, sed ministrare: q. d.: Quis enim fidelium ignorat omnes angelos esse spiritus ad ministerium deputatos?

In ministerium missi propter eos qui hereditatem capient salutis; semper enim mittuntur in ministerium; nunc hi, nunc alii. Mittuntur autem à Deo et à Christo ejus, ad procurandam hominum electorum salutem. Dionys., Gregor., Ansel., Thomas docent angelos alios esse assistentes, qui scilicet semper Deo assistunt, et nunquam mittuntur: alios esse ministrantes, qui scilicet mittuntur ad omne ministerium, etc.; verum probabilior est contraria sententia, scilicet omnes omnino angelos à Deo mitti. Id enim clarè hic dicit Apostolus: Si lex per Michaelæm angelorum principem data est, cur non etiam per alios primi ordinis? Quod quidem fieri non potuit, nisi ad hoc à Deo mitterentur. Nam, si supremi mittuntur, quàm magis reliqui? Isaïa 6, dicitur unus de Seraphim, qui supremus est ordo, missus ad Isaïam. Gen. 3, missus est Cherubim qui secundi est ordinis, ad custodiendum paradysum. Quin Daniel 10, missus fuit Michael; Raphael quoque, qui missus fuit ad Tobiam, dicit se esse unum ex septem qui astant ante Deum, Tob. 12. Sic et Gabriel missus ad Zachariam: Ego, inquit, sum Gabriel qui asto ante Deum, et missus sum loqui ad te, Luc. 1. Fatemur ergò quòd Apostoli verba disertè sonant, omnes angelos emitti ad ministeria; neque enim tali uteretur interrogatione, nonne omnes, etc., nullâ deinceps additâ probatione, nisi significaret eam esse velut notionem fidelium animis impressam, omnes angelos in ministeria mitti.

arâ crucis oblatam, totius mundi peccata delevit. Quâ expiatione peractâ, gloriosus resurrexit, in cœlum ascendit, ubi sedet ad dextram Dei, sua vulnera pro nobis ostendens Patri, et per ea, quasi per quinque ora, causam nostram indesinenter agens. Hanc de tuo Salvatore ideam, ô anima christiana, insculpe menti tue, cordique tuo, nunquam delendam:

1° Ut scias et nunquam obliviscaris quàm te fecit Deus, quantumque dilexit, hunc suum filium unigenitum tibi dando doctorem, Patrem, ducem, legislatorem, summum Pontificem, uno verbo, Jesum, hincque scias et nunquam obliviscaris ingrata,

quantum debeas Deum tam beneficium redamare.

In Filio suo unigenito quid tibi non dedit? quid ergo ob tale donum non debes?

2° Ut scias, et nunquam, in quocumque statu, obliviscaris quanti debeas facere talem ac tantum Salvatorem, prophetarum Prophetam, patriarcharum Patriarcham, legislatorum Legislatorem, pontificum Pontificem, hominum et angelorum Dominum et Regem. Quantum debeas in eum credere: veritas ipsa est, et veritatis plenitudo; quantum debeas in eum sperare: omnipotens est, ipse mundi creator, ipse mundi solo nutu rector, ipse Dei honorum possessor est et largitor; quantâ fiduciâ debeas ad eum recurrere: *sedet ad dextram Majestatis, interpellans pro nobis*, ostendens sua vulnera.

CAPUT II.

1. Propterea abundantius oportet observare nos ea que audivimus, ne fortè pereflinamus.

2. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prevaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem:

3. Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, que eum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est.

4. Contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem?

5. Non enim angelis subjecti Deus orbem terræ futurum de quo loquimur.

6. Testatus est autem in quodam loco quis, dicens: Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum?

7. Minuisti eum paulò minus ab angelis; gloriâ et honore coronasti eum: et constituisti eum super opera manuum tuarum.

8. Omnia subjecti sub pedibus ejus. In eo enim quòd omnia ei subjecti, nihil dimisit non subjectum ei: nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei.

9. Eum autem qui modico quàm angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis gloriâ et honore coronatum; ut gratiâ Dei pro omnibus gustaret mortem.

10. Decebat enim eum, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, autorem salutis eorum per passionem consummare.

11. Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quem causam non confunditur fratres eos vocare, dicens:

12. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.

13. Et iterum: Ego ero fidens in eum. Et iterum: Ecce ego, et pueri mei quos dedit mihi Deus.

14. Quia ergo pueri communiaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum:

15. Et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.

Quid per talem Mediatorem non obtineas?

PRAXIS CHRISTIANA.

Praxis ergo tua continua, quantum fieri potest, sit Christum, Filium Dei, splendorem Patris, heredem Dei, Dominum omnium, hominum et angelorum Regem, sedentem ad dextram Dei adorare; ad illum, ut doctorem et Prophetam tuum, Patrem, ducem, legislatorem, summum Pontificem, et suo proprio sanguine Salvatorem, cum fiducia, in quâcumque necessitate, recurrere; ipsi pro nobis interpellanti, fide, spe, charitate uniri, et in ipso, cum ipso, et per ipsum gratiam et misericordiam à Deo Patre implorare.

Christi vulneribus unire contritus, et per ea, quasi ora, supplex et fide plenus, obsecrare, ut v. 3, in fine.

CHAPITRE II.

1. C'est pourquoi nous devons observer avec encore plus d'exactitude les choses que nous avons entendues, pour n'être pas comme des vases entr'ouverts, qui laissent écouler ce qu'on y met.

2. Car si la loi, qui a seulement été annoncée par les anges, est demeurée ferme; et si tous les violents de ses préceptes, et toutes les désobéissances ont reçu la juste punition qui leur était due,

3. Comment pourrions-nous l'éviter, si nous négligeons une doctrine salutaire, qui, ayant été premièrement annoncée par le Seigneur même, a été confirmée parmi nous par ceux qui l'ont entendue,

4. Auxquels Dieu a rendu témoignage par les miracles, par les prodiges; par les différents effets de sa puissance, et par la distribution des grâces du Saint-Esprit, qu'il a partagées comme il lui a plu?

5. Car Dieu n'a point soumis aux anges le monde futur dont nous parlons.

6. Aussi quelqu'un a dit dans un endroit de l'Écriture: Qu'est-ce que l'homme, pour mériter votre souvenir? et qu'est-ce que le fils de l'homme, pour être favorisé de vos regards?

7. Vous l'avez rendu pour un peu de temps inférieur aux anges, vous l'avez ensuite couronné de gloire et d'honneur: vous lui avez donné l'empire sur les ouvrages de vos mains;

8. Vous avez assujéti toutes choses sous ses pieds. Or, en disant qu'il lui a assujéti toutes choses, il n'a rien laissé qui ne lui soit assujéti: cependant nous ne voyons pas encore que tout lui soit assujéti.

9. Mais nous voyons que Jésus, qui avait été rendu pour un peu de temps inférieur aux anges, a été couronné de gloire et d'honneur, à cause de la mort qu'il a soufferte, Dieu par sa bonté ayant voulu qu'il mourût pour tous.

10. Car il était bien digne de Dieu, pour lequel et par lequel sont toutes choses, que, voulant conduire à la gloire plusieurs enfants, il perfectionnât par les souffrances celui qui devait être l'auteur de leur salut.

11. Car celui qui sanctifie, et ceux qui sont sanctifiés, viennent tous d'un même principe: c'est pourquoi il ne rougit point de les appeler ses frères;

12. En disant: J'annoncerai votre nom à mes frères; je chanterai vos louanges au milieu de l'assemblée de votre peuple.

13. Et ailleurs: Je mettrai ma confiance en lui. Et encore dans un autre endroit: Me voici avec les enfants que Dieu m'a donnés.

14. Et ainsi, parce que les enfants sont d'une nature composée de chair et de sang, il a aussi lui-même participé à cette même nature, afin de détruire par sa mort celui qui était le prince de la mort, c'est-à-dire le diable;

15. Et de mettre en liberté ceux que la crainte de la mort tenait dans une continuelle servitude pendant leur vie.

16. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahe apprehendit.

17. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

18. In eo enim, in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis qui tentantur auxiliari.

ANALYSIS:

Ex Christi Domini, Filii Dei, præcellentiâ, in primo capite expositâ, inferet eò venerabiliorẽ esse christianam legem.

Quatuor itaque primis versibus Hebræos sui admonet officii; attentè Christum audiant, eique studioso obediant, ne graviter à Deo puniti pereant: si enim lex Mosata, per angelos ordinata, et administrata, tantum robur habuit, ut illius prævaricatores Deus debita puniret, quis justissimam punitionem evadant, qui neglexerit legem à Filio Dei, ipsâ veritate, fatam, ab apostolis, ipsius veritatis auditoribus virtutis, predicatam, ab ipso Deo, veritatis fonte, per insulsa prodigia confirmatam, denique à Spiritu sancto, per copiosam charismatum suorum effusionem roboratam?

V. 5, hanc illationem ita confirmat, ut et Christi super angelos præcellentiâ urgeat, Christo, non angelis,

PARAPHRASIS.

1. Quia ergo talis ac tantus est Jesus-Christus Filius Dei, aequalis Patri, eique assidens in regno, nostrum est eò studiosius illi attendere quæ accepimus, ejusque doctrinam diligentius observare, ne, si negligentes fuerimus, misero pereamus exitu.

2. Etenim si lex Mosata, per angelos ordinata, ac ministrata, tantum robur et pondus habuit, ut Deus prævaricantes, velut inobedientes, merita puniret pœnâ,

3. Quomodo nos Christiani debitas evademus pœnas, si legem ad eò salutarem neglexerimus, quæ ipsius Christi Domini ore primò promulgata fuit, deinde per apostolos, ejus audientes auritus, et testes oculos, apud nos Hebræos confirmata est?

4. Et ne horum prædicatio parùm haberet ponderis, Deus ipse, veritatis fons, illorum prædicationi testimonium perhibuit per varia miraculorum signa, et prodigia, et suæ solius omnipotentis opera, et per copiosam sancti Spiritus charismatum, pro suo beneficio, effusionem;

5. Et ne, quia angeli fuerunt legis Mosatae administratores, tanque hujus presentis mundi quodammodo gubernatores, ne, inquam, propterea putemus quòd sint et mundi futuri rectores: hunc enim mundum futurum, de quo loquimur, Deus, non angelis, sed Christo, Patri futuri seculi, et honorum futurorum Pontifici, subjicit.

6. Hujus veritatis testem advoco David, in psal. 8 dicentem: *Quid est homo, quòd minor es illius; aut filius hominis, quoniam per Incarnationem visitas eum?*

7. Brevis temporis spatium in suâ passione, angelis minorem exhibuisti, at post suam passionem consti-

16. Car il ne s'est pas rendu le libérateur des anges; mais il s'est rendu le libérateur de la race d'Abraham.

17. C'est pourquoi il a fallu qu'il fût en tout semblable à ses frères; afin qu'il fût devant Dieu un pontife compatissant et fidèle en son ministère, afin d'expier les péchés du peuple.

18. Car c'est des souffrances mêmes, par lesquelles il a été tenté, qu'il tire la vertu et la force de secourir ceux qui sont aussi tentés.

Deus subjicit mundum futurum, de quo agimus; teste David, psal. 8, dicente: Omnia subieciisti sub pedibus ejus, etc.; ergo Christo ut Domino et Judici parendum. Nec refert quòd nondum perfectè completa sit hæc prophetia, sed tantum ex parte: in eo enim quod jam completum est, cætera omnia complenda videmus, v. 9.

Quia autem Christi passio et mors Judæis erat scandalum, et aliunde Christum angelis inferri se quasi probabat, in reliquo capite Paulus ostendit hanc Christi Domini pro mundi salute passionem et mortem, fuisse divinæ sapientie convenientissimam. Harum convenientiarum alie sunt ex parte Dei, alie ex parte Christi, alie ex parte nostrâ, quas fusiùs vide in corollario pietatis.

tuisi eum Principem et Dominum super omnia omnipotentis tuæ opera, corporalia, et spiritualia.

8. Omnes omnino creaturas, et consequenter ipsos etiam angelos, ò Pater æternæ, Christo filio tuo subieciisti; generalis enim est Psalmistæ locutio: *Omnia, sine exceptione, subieciisti*. Christo itaque, omnium rerum Domino, nobis parendum. Equidem nondum videmus omnia ei subjecta; multos è contra videmus impios et infideles Christo rebellare, fateor itaque quòd hæc prophetiæ pars nondum sit perfectè completa.

9. At alteram partem jam completam videmus (nimirum gloriâ et honore coronasti eum); Christus enim Jesus qui brevi temporis intervallo minor angelis habitus est, nunc dolorisæ mortis suæ merito gloriâ et honore coronatus est, victor mortis surerit immortalis, gloriosus et triumphans in cœlum ascendit, sedet ad dexteram Majestatis, ut Deus ubique adoratur; ex hæc autem parte completè certò cognoscimus et complendam aliam. Dixi propter passionem mortis: sicut enim ex singulari et gratuita Dei in nos benignitate pro nobis passus et mortuus est, sic et jure merito quia ex charitate pro nobis passus est, glorificatur ab omnibus ubique.

10. Cæterum ne vos scandalizet mors et passio Christi Filii Dei; hic enim nos salvandi modus fuit divinæ sapientie convenientissimus; decebat enim eum qui rerum omnium principium est et finis, Alpha et Omega, cum ab æterno decrevisset, per Filium suum naturalem multos filios adoptivos ad gloriam adducere; Deum, inquam, decebat ad hujus sui decreti effectum, ut hunc Filium suum primogenitum

et naturalem, salutis auctorem, omniumque salvandorum caput et antesignanum, per passionem et mortem, gloriâ et honore consummaret.

11. Debet enim pontificem qui sanctificat et eos qui ab illo sanctificantur ejusdem esse nature; decebat ergo ut Filius Dei, qui dignatus est noster esse Pontifex, ejusdem nobiscum esset nature passibilis, mortalis, et miseris obnoxia. Reverè talis fuit; hinc Dei Filius non erubescit homines vocare fratres suos, dicens ore Davidis, ps. 21:

12. Annuntiabo nomen tuum fratribus meis; in medio ecclesiæ laudabo te.

13. Et rursum in alio loco, Isai 8: Ego, ut homo, in adversis fiduciam meam ponam in eo. Et rursum apud eundem prophetam, discipulos vocat filios suos: Ego, inquit, et filii mei, quos Deus dedit mihi.

14. Quandoquidem igitur hi fratres et filii constant natura fragili, corpus habentes carneum et sanguineum, et idè passibile, voluit et ipse, eorum pater, frater et Pontifex, naturam assumere fragilem et

COMMENTARIA.

VERS. 1. — PROPTEREA... id est; quia Christus talis est ac tantus, omnium scilicet hominum eminentissimis longè eminentior, omniumque angelorum præstantissimis longè præstantior, ut in primo capite dictum est.

ADVERTENDUM OPORTET OBSERVARE NOS, id est, eò studiosius debemus ejus doctrinam attendere, retinere et observare.

QUE AUDIVIMUS, id est, quam ab ipso Christo et ejus apostolis audivimus;

NE FORTE PEREFLEAMUS; Syr., *ne cadamus*; Arabs, *decidamus*, id est, ne funditis pereamus. Metaphora sumpta à vasis rimosis, à quibus sic effluit aqua, aut alius liquor, ut pereat. Itaque sensus est: Ne, adinstar vasis undique rimas habentis, doctrinam Evangelii sinamus effluere, sicque pereamus adinstar aque, quam, ubi effluit in terram, colligere impossibile est.

VERS. 2. — SI ENIM QUI PER ANGELOS DICTUS EST SERMO... id est, si lex Mosata, que non per Filium Dei, sed per angelum Dei nomine loquentem data est. Per angelos: unus loquebatur, alii comitabantur, tonitrua et fulgura excitabant.

FICTUS EST FIRMUS, id est, auctoritatem, pondus et firmitatem habuit, utpote quæ minas habuit non

VERS. 1. — Propterea abundantius (id est, magis, diligentius et vehementius) oportet observare (id est, attendere et mentem applicare) nos ea que audivimus. Ostensâ dignitate et præcellentiâ Christi, nunc hortatur et urget apostolus Hebræos, ut Christi doctrinam et legem attentius quam ante totâ mente exciperent. Ne forte peresquamus. Duo enim significat, primum aquam è vase, et sermonem è mente perfuere et tibi; secundo, aquam è vase, et sermonem è mente elapsam dilabi, diluere et perire, ut amplius recipi non possit. Undè Chrysost., Theoph. sic explicat: *Ne peresquamus*, id est, ne excidamus à viâ salutis, et pereamus.

VERS. 2. — Si enim qui per angelos dictus est sermo

passibilem, ut per passionem et mortem destrueret diaboli potestatem, qui per peccatum habebat mortis imperium.

13. Et ex servis liberos redderet eos quos timor mortis, quasi tyrannus, sub suâ ditione, per totam vitam detinebat, velut mancipia.

16. Nequaquam enim angelorum naturam impassibilem, et immortalem sibi copulavit Filius Dei, sed humanam suscepit ex semine Abrahe, Judæus ex Judæis natus.

17. Quia ergo nostram assumpsit naturam, ut noster esset Pontifex, decessit ut in omnibus nature nostre conditionibus similis nobis fratribus suis fieret, ut eò promptius miseris succurrat, ipse miseria non ignarus: et verè Pontificis officium eò fidelius perage-ret apud Deum, explando peccata nostrâ, Deumque nobis propitium reddendo.

18. Reverè per hoc quod Christus passus est, et per passiones tentatus, promptus est ad succurrendum afflictis.

VERS. 1. — PROPTEREA... id est, quia Christus talis est ac tantus, omnium scilicet hominum eminentissimis longè eminentior, omniumque angelorum præstantissimis longè præstantior, ut in primo capite dictum est.

ADVERTENDUM OPORTET OBSERVARE NOS, id est, eò studiosius debemus ejus doctrinam attendere, retinere et observare.

QUE AUDIVIMUS, id est, quam ab ipso Christo et ejus apostolis audivimus;

NE FORTE PEREFLEAMUS; Syr., *ne cadamus*; Arabs, *decidamus*, id est, ne funditis pereamus. Metaphora sumpta à vasis rimosis, à quibus sic effluit aqua, aut alius liquor, ut pereat. Itaque sensus est: Ne, adinstar vasis undique rimas habentis, doctrinam Evangelii sinamus effluere, sicque pereamus adinstar aque, quam, ubi effluit in terram, colligere impossibile est.

VERS. 2. — SI ENIM QUI PER ANGELOS DICTUS EST SERMO... id est, si lex Mosata, que non per Filium Dei, sed per angelum Dei nomine loquentem data est. Per angelos: unus loquebatur, alii comitabantur, tonitrua et fulgura excitabant.

FICTUS EST FIRMUS, id est, auctoritatem, pondus et firmitatem habuit, utpote quæ minas habuit non

(id est, quæ per angelos dictata est lex, Exodi 19 et 20) factus est firmus, Deo legem confirmante signis illis terribilibus, quæ in ea legem edidit.

Et omnis prævaricatio et inobediencia accepti iustam mercedis retributionem, iustam ergo retributionem vocat, lego decretam, quæ scilicet rigori legis satisfiat.

VERS. 5. — Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Intelligit enim doctrinam Christi, que tanta, id est, longè majoris, salutis ac felicitatis promissiones continet, quam lex vetus continebat.

Que (scilicet salus, id est, salutis Evangelium et annuntiatio) cum iustitiam accepisset enarrari per Dominum (Christum in terris agentem), ab eis qui audie-

VERS. 4.—CONSTANTE DEO SIGNIS ET PORTENTIS... id est, veritati evangelicæ ab apostolis et Christi discipulis prædicatæ, Deo testimonium perhibente. *Signis*... id est, per miracula, quæ dicuntur *signa*, quia veritatis indicia; *portentis*, quia contra usum et ordinem naturæ; *virtutes*, quia divinæ potentie opera.

ET SPIRITUS SANCTI DISTRIBUTIONIBUS... id est, et per dona Spiritus sancti, v. g., donum linguarum, prophetiæ, sanationum, etc.

SECUNDUM SEAM VOLUNTATEM: QUÆ Spiritus sanctus distribuit unicuique pro beneplacito suo, seu quæ, quantum et quibus vult.

Observatio dogmatica et moralis.

EX. V. 5, inferunt Calvinus et alii D. Paulum non esse hujus Epistolæ auctorem, quia sibi ipsi contradiceret dicenti ad Galat. 1, v. 12, se ab homine non edoctum. Sed nulla est contradictio in verbis Apostoli benè intellectis, juxta explanationem hic datam, et fusiùs explicatam in præfatione: quam vide, *quarta petita*, etc.

EX. V. 5 et 4, Evangelium à Christo, Dei filio, promulgatum est; ab apostolis, ipsius auditoribus ac discipulis ubique publicatum; à Deo per miracula infundit, et per Spiritus sancti communicationem confirmatum fuit. Quis prædicator dubitet de mysteriis, ab ipsa veritate, Christo prolatis, ab apostolis, veritatis auditoribus et discipulis ubique prædicatis, à Deo veritatis fonte confirmatis?

Crede, Domine, ac toto corde, Evangelio tuo, illudque, ut vite mee regulam, amplector. *Lucerna* erit pedibus meis, et *lumen semitis meis*.

VERS. 5. — NON ENIM ANGELIS SUBJECTI.

Observatio litteralis.

In quatuor primis hujus capituli versiculis continetur illatio ex dictis in primo capite deducta, et quidem convenientissima ad Hebræos vacillantes, stabilandos in fide. Hæc autem illatio peracta, redit Apostolus ad Christi super angelos præcellentiam, et non sine causâ huic Christi super angelos præcellentiam instat, sed et apud Hebræos funditis evertat errorem Simonianorum, angelos Christo præferentium. Adverte autem quod hanc Christi præcellentiam hic ita confirmat Apostolus, ut et simul confirmet illationem ex eâ deductam, scilicet Christo, utpote angelis majori et excellentiori parendum esse; sicque benè coheret textus, qui quibusdam videtur obscurus et intercisus. *Si enim qui per angelos*... v. 2, *quomodo nos effugiemus?* v. 5; *non enim angelis Deus subjecti mundum futurum*, sed uni Christo, qui preterea dictus est à prophetis, *Pater futuri seculi*.

runt (id est, apostolis) in nos (id est, usque ad nostra hæc tempora) confirmata est.

VERS. 4. — *Constantitate Deo signis, et portentis, et variis virtutibus* (id est, potentibus miraculis), et *Spiritibus sancti distributionibus*, id est, donis linguarum, prophetiæ, et aliis quæ Spiritus sanctus cuique distribuit, secundam suam voluntatem.

VERS. 5. — *Non enim angelis*, etc. Theodor.

ORBEM TERRÆ FUTURUM. Græc., *habitatam futuram*. Syrus, *mundum futurum*. Cælum novum, terram novam, terram viventium futuram, seu mundum post resurrectionem futurum; et idè præsentem etiam Ecclesiam, quæ eadem est cum triumphante.

DE QUO LOQUIMUR, cap. 1, v. 6 et 12, ubi de iudicio, et fusiùs intendo loqui in hæc Epistolâ, ubi de Pontifice futurorum bonorum. Tacite fateor quod angeli quidem fuerint non tantum legis Mosaicæ administratores, sed et sint hujus orbis quodammodo gubernatores, ut ex Danielis 10, v. 13 et 20, colligi potest. Sed formaliter negat quod angeli sint novæ legis administratores, mundique novi principes aut rectores, sunt enim tantum *administratores spiritus*, et quasi servi, ut cap. 1, v. 14. Tacite autem subintelligit quod Deus hunc futurum seu novum mundum subjecti Christo, idèquæ solus Christus sit Rex et Dominus, et consequenter ei parendum.

VERS. 6. — TESTATUS EST AUTEM. Hanc tacitam assumptionem de Christi domino probat ex psal. 8. Circa quam probationem duo notanda sunt: primò, quod nec auctorem nominet, nec locum Scripture citet, quia Hebræis loquitur in Scripturâ doctis, et illam terè totam memoriter scientibus; secundò, quod cum Hebræis ex sensu mystico argumentatur, ut pote eis noto et apud eos recepto; hæc enim Psalmistæ verba ad litteram sunt de Adamo et semine ejus, in sensu autem mystico sunt de Messia, filio hominis et cujus figura erat Adamus. Judæis autem notum erat quod Adami et seminis ejus dominium in hunc inferiorem mundum, erat figura domini supremi quod Messias, Christus Dominus, habet in cælis et post generale iudicium habiturus est in totum orbem. *Testatus est autem* etc., scilicet David, in quodam loco, psal. 8, dicens:

QUID EST HOMO? Inteus et vilis, ratione corporis.

AUT FILIUS HOMINIS? Christus ipse quoad humanitatem.

QUONIAM VISITAS EUM, per incarnationem. Incarnatio est Dei visitatio; hominem perditum querit et visitat Verbum incarnatum: *Visitavi nos oriens ex alto*. Visitat omnes quidem homines, at ubi de speciali humanitatem cui hypostatice Dei Verbum unitur; humanitas ergo Christi dicere potuit: *Quid est homo, aut filius hominis?*... in comparatione Dei, ut uniatur Deo? Quantò justius dicit illud peccator Deo unitus per communionem, et ab eo visitatus quando sanctissima Eucharistia defertur agrotò? Sed hic puto non omnitendum Theodoretum in hæc verba commentarium: *Domine, quid est homo?* Hoc de communi naturâ dictum est: at convenit

S. Thom. accipiunt orbem futurum post resurrectionem et iudicium generale, quem Deus Pater in suo decreto et prædestinatione subjecti, et actu respici subjecti Christo in fine mundi.

VERS. 6. — *Testatus est autem in quodam loco quis, dicens; q. d.*: Ille quem nòstis et quotidie legitis ac tercis, scilicet David, dicit: *Quid est homo, quid memoretur eius?* Ut tu, Domine, ejus recordari digneris, itaque

primitiis ex nobis, Christo nempe, qui ea quæ sunt totius naturæ sibi attribuit; et os naturæ factus, dicit: *Domine, quid est homo?* Sic ex eodem Theodoro, Christus, ut os naturæ dicit: *Longè à salute mea verba delictorum meorum*. Psal. 21.

VERS. 7. — *MINISTI EUM PAULO MINUS*. Græc., *ἄγγελοι*, *breve quid*, aut parvum quid. Parvitas autem illa potest intelligi, vel de dignitate, vel de duratione, seu tempore: si psalmus intelligatur literaliter de homine, quatenus intellectu et libertate præditus est, par quidem est angelis, ac corporis conditione illis est inferior; si mysticè de Christo intelligatur, ut reverè hic à D. Paulo intelligitur, significat, brevi temporis spatio, in passione suâ, in quâ et ipsis hominibus inferior quodammodo fuit: *Ego autem vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis*. Psal. 21.

GLORIA ET HONORE CORONASTI EUM, post passionem, ET CONSTITUISTI EUM PRINCIPEM ET DOMINUM, SUPER OPERA... id est, super omnes creaturas, corporales et spirituales, præsentis et futuras.

VERS. 8. — *OMNIA SUBJECTI SUB PEDIBUS EJUS: IN EO ENIM*... Syr.: *Nihil omisit quod non sit subjectum*, id est, omnem prorsus creaturam et consequenter angelum. Sicut ab opere domini nihil excipitur, sic à potestate et dominio Christi nihil eximitur; Christus ergo omnium omnino creaturarum Dominus.

NUNC AUTEM NECDEM VIDEMUS OMNIA SUBJECTA EI. His verbis Apostolus occurrit objectioni quæ fieri potest, dicendo quod manifestum sit non omnia subjecti imperio Christi. Fateor nondum advenisse tempus, quo prophetia hæc perfectè impleatur, sed certissimè adventurum. Equidem quoad auctoritatem et potestatem, *Christo subjecta sunt omnia: Data est mihi omnia potestas in cælo et in terrâ*, Matth. 28, 19; quoad executionem verò subjectiorum realiter omnia post generale iudicium. Interim:

VERS. 9. — *EUM AUTEM QUI MODICUS*... Græc.: *Breve quid præ angelis minoratum*, etc.; id est: Interim videmus, seu certò cognoscimus, eum qui ad breve tempus fuit minor angelis, Dominum scilicet Jesum,

recordari, ut eum lapsam erigere, adèquæ Christo Deo unire, et per Christum salutare, et gloriificare cogites et destines? Celebrat ergo Psaltes hoc psal. 8 exaltationem hominis et humanitatis nostræ factam in Christo, et per Christum, tanquam naturæ nostræ ducem, principem et reparatorem, etc.

Aut filius hominis, quantum visitas eum? Quid, inquam, est filius hominis, id est, homo ex homine natus, mortalis ex mortali, miser ex misero, quod eum beneficentia tue donis, quæ multa et magna in eum contulisti, dignatus es hñvisere?

VERS. 7. — *Ministi eum paulò minus ab angelis*. Natura humana in Christo in parvitate, et parvo tempore, minor fuit angelis, quia in hæc vitâ, ac præsertim in morte et cruce habuit corpus mortale et passibile, eum angeli sint immortales et gloriosi; quia Christus passionem mortis sustulit (sub quâ tota ejus mortalitas intelligenda est) eum paulò minus ab angelis minoratum significat, adèu ipse dicat in Psal. 21: *Ego autem sum vermis, et non homo; opprobrium hominum et abjectio plebis*; ut de eo dicat propheta: *Visitavi eum despectum et novissimum virorum*, Isaia

PROPTER PASSIONEM, seu tormentum mortis, quam pertulit, *gloriâ et honore coronatum*; quasi diceret: Etsi nondum completa sit perfectè prophetia, ex parte tamen completam videmus; jam enim toto orbe celebris est Christus, jam in ejus nomine omnia genua flectitur in cælis, in terris, et in inferis; jam videmus eum ubique à fidelibus adorari; et cum hæc adimpleta videmus, cætera adimplenda non dubitamus. Vide paraphrasim.

UT GRATIA DEI PRO OMNIBUS... Est explicatio ejus quod præcedit: *Propter passionem*... seu est ratio, et cur passus sit, et cur post passionem evecus sit ad gloriam; quasi diceret: Ex singulari et gratuita Dei in nos bonitate, et ut sum in nos amorem exhiberet, pro omnibus passus et mortuus est, et quia ex charitate passus est, jure merito glorificatus est. *Syr... Nam Deus ipse per gratiam suam pro omnibus gustavit mortem*. Theodoretus et alii, loco *ἄγγελοι*, *gratia Dei*, legerunt, *χαρις Θεοῦ*, *absque Deo*, pro omnibus gustaret mortem; quia, inquit, sola natura divina hoc remedio non indigebat.

Triplex in his versibus indicatio Christi Domini status: primus humiliationis, quod passus est; secundus gloriæ, quam per resurrectionem et ascensionem adeptus est; tertius gloriæ, quam post resurrectionem generalem iudiciumque universale, per totam aeternitatem obtinebit. In primo statu, non tantum angelis minor factus, sed et omnium humanum quasi opprobrium abjectio plebis, quasi ad nihilum reductus fuit propter nos, seu propter *nimiam charitatem suam* erga nos. In secundo statu, intravit quidem in gloriam suam: *Omnis ei data est potestas in cælo et in terrâ*; at hæc gloria plena, perfecta, totalis et adequata erit in tertio statu; omnia tunc perfectè et universaliter erunt ei subjecta in cælo et in terrâ.

Domine Jesu, universorum Rex et Domine, etiam nunc tibi perfectè subjicior, nihil sit in me tibi contrarium: intellectum, voluntatem, corpus, me totum tibi submitto: fiat ergo tua in me voluntas. *Servus tuus sum ego!*

55. Ita nimirum exigente negotio procrandæ nostræ salutis: sed tempus illud resurrectione finitum est, et ex eo jam cepit impleri quod hic sequitur: *Gloriâ et honore coronasti eum*. Honor est testimonium excellentiæ. Gloriâ et honore Christum cumulate et affluenter ornasti: gloriâ quidem, quâ fit ut ejus nomen ubique prædicetur atque laudetur; honore autem, ut ab omnibus adoretur.

Et constituisti eum super opera manuum tuarum, id est, dominari fecisti, vel dominum eum constituisti operum tuorum, etc.

VERS. 8. — *Omnia subjecti sub pedibus ejus*. Quod ait, *sub pedibus ejus*, perfectam declarat subjectionem. *In eo enim quod omnia ei subjecti, nihil dimisit non subjicientem*. Intellige, præter ipsum Deum ei omnia subjicientem.

Nunc autem necdem videmus omnia subjecta ei, sed suo tempore subjicienda: *Necdum futurus orbis* (de quo dixi) ad quem suspiramus, apparuit, sed modicum expectate, donec finiatur hoc seculum; nimirum in fine mundi cuncta Christus obtinebit, eruntque omnia ei subjecta, etc.

Solum peccatum minuit Christi dominium in nos: quamdiu regnabit peccatum in mortali corpore nostro, Christus non regnabit in nobis: illud itaque destruamus, ut Christus solus in nobis vivat, regnet, imperet, triumphet. Ora sepē: Etiam rebellem meam compelle voluntatem.

VERS. 10. — DECEBAT ENIM EUM, PROPTER QUEM... Ne ex passione et morte Christi scandalizentur Hebræi, aut saltem hinc minoris illum faciant, et angelis impassibilibus et immortalibus postponent, Apostolus multas affert Christi passionis et mortis convenientias. Primam in v. 9 dixit, quod ex singulari et eximia Dei in nos bonitate id factum est, ut pro nobis et loco nostri Christus pateretur et moreretur; nunc vero docet quantum hic nos salvandi modus fuerit Deo decens, Christo gloriosus, et nobis utilis. Vide corollarium in fine capituli: *Decebat enim eum propter quem...* id est, qui rerum omnium finis est et principium, Deum; scilicet; seu conveniens erat Dei sapientiæ.

QUI MULTOS FILIOS IN GLORIAM ADDUXERAT, id est, qui per Christum multos filios adoptivos ad gloriam ab æterno decreverat adducere.

ACTOREM SALUTIS EORUM, Syr., *ipsam principem salutis eorum*; Arab., *caput salutis eorum*, id est, Jesum Christum, primam causam meritoriam salutis hominum; caput; principem; antesignanum salvandorum.

PER PASSIONEM CONSUMMARE, Syr., *perfectum reddere*. Ad supremam beatitudinem: quæ summa est hominis perfectio, per passionem adducere; seu per passionem consummare gloriam et honore; hæc enim consummatio est coronatio de qua v. 9; sensus ergo est: Quia Deus ab æterno decreverat per Filium suum naturalem multos filios adoptivos ad gloriam adducere, conveniens fuit ut hunc Filium primogenitum, aliorum salutis actorem, per passionem gloriam et honore consummaret.

Convenientias tangit in sequentibus: quarum alie sunt ex parte Dei, qui fuit in omni rigore justitie satisfactum per passionem Filii sui, et qui ejusdem

VERS. 9. — *Eum autem, qui modico quam angelis minoratus est, videmus Jesum; propter passionem mortis, gloriam et honore coronatum, gloriam et honore undequo cinctum et cooperatum.* Meruit autem Christus etsibi gloriam et nobis salutem per mortis passionem, quatenus eam ex immensa charitate, humilitate, obedientia, patientia subivit.

Ut gratia Dei, pro omnibus gustaret mortem: Ut per gratiam Dei Patris bonitatem seu beneficentiam, quod ille genus humanum dilexit, mortem pro omnibus gustaret. Ita Chrysostomus.

VERS. 10. — *Decebat enim eum, etc., actorem, id est, principem et ducem; q. d.: Decebat Deum Patrem, qui multos homines per Christum decreverat adducere ad celestem suam gloriam, ut Christum ipsius, quasi autorem et ducem omnium, passione et morte consummaret, id est, ad consummatam gloriam perduceret. Consummare idem est quod gloriam et honore coronare; sive facere, ut Christus resurgens, gloriosus sit in celo, sedens ad dexteram Patris, et a terra ab hominibus colatur et adoretur, quasi mundi Salvator et Dominus.*

Filii sacrificio dignè fuit glorificatus; alie ex parte Christi, qui, ut sacerdos fidelis, Deum, quantum ad id, honoravit; alie ex parte nostrâ, ut esset nobis magis misericors et propensior ad opitulam un miseris. Videbuntur suis locis et in corollario fusiis.

VERS. 11. — QUI ENIM SANCTIFICAT ET QUI SANCTIFICANTUR... *Qui sanctificat*, id est, Christus, Pontifex noster, et qui ab eo sanctificantur, scilicet homines.

EX UNO OMNES, id est, ab uno parente Adamo ducunt originem, et ideo sunt ejusdem nature. Alii dicunt, ab uno patre Deo, qui Christi Pater est naturalis, noster vero adoptivus; sed primus sensus videtur germanior; probat enim Apostolus deuisse Christum pati, et per passionem consummari; quasi diceret: Decet Pontificem qui sanctificat, et eos qui ab illo sanctificantur, ejusdem esse nature. Ergo decuit ut Christus qui pontifex ac mediator noster est, ejusdem esset nobiscum nature: passibilis, mortalis et misera.

PROPTER QUAM CAUSAM... Quod autem Christus revera fuerit ejusdem nobiscum nature, probat ex eo quod non erubuit ille talis ac tantus, ut cap. 1 dictum, nos fratres suos vocare, necesse orè Davidis, psal. 21:

VERS. 12. — *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.* Quod hic psalmus ad Messiam pertinet, indicavit ipse Christus in cruce, magnâ voce pronuntians filius inquam. *Deus meus, Deus meus, etc.*

VERS. 13. — ET ITERUM... Isai. 8, 17: *Ego Christus, ut homo, in adversis ero fidens in eum, juxta Septuaginta. Et prestolabor eum, ait D. Hieronymus, id est, ejus auxilium, in quo consequenter confido.* Quâ voce significat se hominem et fratrem nostrum, et miseris obnoxium.

ET ITERUM... Isai. 8, 18: *Ego et mei spirituales filii, quos mihi dedit pater ut eos regenerarem: mihi; scilicet, ut homini, non ut Deo, quia ut sic, mei erant.* Hic textus est conformis Joan. 17, v. 6: *Tui erant et tu eos mihi dedisti.* Hæc ergo verba dixit Isaias, ut Christi figura et precursor.

VERS. 11. — *Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Ex uno, id est, ex una stirpe; ex una et eadem natura, scilicet humana, sunt et constant.* Loquitur Apostolus de Christo qui nos sanctificat, quasi pontifex, mediator et redemptor noster.

Propter quam causam non confunditur (non erubescit) Christus fratres eos (homines ex uno patre Adamo secum natos) vocare, dicens:

VERS. 12. — *Nuntiabo nomen tuum (ô Pater) fratribus meis, apostolis aliisque quos fideles et Christianos prædicando efflicam.*

In medio Ecclesie (christiane à me congregande) laudabo te.

VERS. 13. — *Et iterum: Ego ero fidens in eum; omnibus enim commune est, tam et qui sanctificantur, quam is qui sanctificantur, in Deo fidere. Ex quibus patet Apostolum hac citatione et testimonio non tam probare Christum esse ejusdem nobiscum nature passibilis (ut probavit testimonio præcedenti) quam quod omnes gentes per Christum sanctificentur, itaque in filios et fratres adoptentur, et ad gloriam adducantur.*

VERS. 14. — *Quia ergo pueri communicaverunt carni...* id est, quia homines, quos Christus fratres et filios suos vocat, *communicaverunt;* Syr., *participaverunt fuerunt;* id est, constant naturâ fragili, passibili et mortali ut ipse qui corpus habet carneam et sanguineam, et ideo infinitis obnoxium incommotis. Caro et sanguis hic non significant vitiosos affectus, ut alibi sepē, sed corporis materiam et infirmitates inde sequentes, seu omnia corporis mortalis incommoda.

ET IPSE, id est, Christus eorum pater, frater et sanctificator.

SMILITER; Syr., *eadem modo*, id est, verè et realiter,

PARTICIPAVIT IPSDEM, id est, carni et sanguini, ut supra intellectis: seu voluit fisdem vitæ mortalis et passibilis participare incommotis.

UT PER MORTEM... id est, ut per meritum passionis et mortis suæ, destrueret; Græc., *deleteret;* Syr.: *Aboleret diaboli potestatem, qui per peccatum habebat mortis imperium.*

Diabolus peccatum suadendo, homines redebat morti obnoxios, et illos per peccatum in mortem traherebat æternam: quisquis enim peccato est obnoxios, et morti obnoxios est. Erat ergo quodammodo princeps mortis et corporis et anime, seu temporalis et æternæ. Hunc autem mortis principem, Christus, vita et fons vitæ, per mortem ipsam, destruxit, enervavit.

VERS. 15. — *Et liberaret eos...* id est, ex servis liberos faceret eos, quos timor mortis, quasi tyrannus, sub suâ ditione, quasi mancipia, per totam vitam detinebat. Ante Christum, timor mortis, quasi tyrannus, homines, quasi servos, continuis cruciabat angustiis. Si, ut Epicurei, credebant mortem omnium rerum finem, illis mors erat terribilium terribilissimum: ad solum nomen mortis expalesce-

Et iterum: Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. Mihi scilicet homini, juxta illud quod ait ad Patrem: Tui erant, et mihi eos dedisti. Joan. 17, id est, filii, quos scilicet nature meæ passibilis et mortalis consortes, tanquam pontifex spiritualiter gigno facioque Christianos, cum quibus factus sum ludibrium et portentum Israel.

VERS. 14. — *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem.* Christus habet filios sibi datos à Deo; atqui filii ejus participes sunt carnis et sanguinis, id est, homines sunt mortales ac miseri; igitur et ipse carnis et sanguinis participes factus est; id est, humanam assumpsit naturam morti ac miseris obnoxiam.

Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium; id est, diabolum, qui per peccatum nos traherebat in mortem corporis et anime, tam præsentem quam æternam. Dicitur Christus destruxisse diabolum, quia ejus regnum et imperium destruxit, dum sua morte, homines à morte præsentis et æternæ, ac consequenter à potestate demonis liberavit, efflicque ut homines à morte ad vitam resurgerent immortaliter et æternam.

VERS. 15. — *Et liberaret eos, etc.* Servitutem vocat metum et horrorem mortis, quotidie oculis et menti obversantis. Hic metus et horror omnes homines

habent et vehementer commoveri solebant Epicurei, Plutarcho teste. Si autem animam credebant immortalem, et illis, quia plerumque impii, impuri, vitiiis dediti, mors erat terribilissimo terribilissimus. Christus suos ab hoc liberat tyranno, quia eos et à vitiiis liberat, et æternæ vite certos facit. Mores fidei miseriarum est finis, æternæ felicitatis inchoatio. Hinc: *Cupio dissolvi... Mihi vivere Christus est et mori lucrari.*

VERS. 16. — *Nusquam enim angelos apprehendit...* Ex Græco patet quod utrumque, *apprehendit*, sit in præsentibus *ἐπιλαβέσθαι*. Verbum autem *ἐπιλαβέσθαι*, significat, manu injectâ apprehendere, retinere, hincque triplici modo explicatur hic locus: *Nequaquam angelos à Deo aversos et fugientes apprehendit, seu injectâ manu retinet et revocat...; nequaquam angelos injectâ manu in liberatum vindicet; nequaquam angelicam naturam apprehendit, et sibi hypostatice unit Filium Dei; et hic sensus communior est et menti apostolicæ videtur conformior; hic enim explicat quod v. 14 dixit: Communica vitæ carni et sanguini; quasi diceret: noluit angelorum impassibilium frater fieri, sed hominum fragilium, et mille miseris obnoxium.*

SED SEMEN ABRAHÆ... id est, sed naturam humanam ex semine Abrahæ suscepti: homo Judeus, ex Judæis natus est. Hæc voce Hebræis exhibet, primo, quantum Deo debeant ob hanc sui generis prælationem; secundo, quantum debeant Christum consanguineum suum diligere; tertio, in Christo completam esse promissionem Abrahæ factam, Genes. 22: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.*

VERS. 17. — *Unde, id est, quia nostram naturam humanam, non angelicam, assumpsit, ut noster Pontifex fieret,*

DEBUIT, id est, decuit, ut v. 10, seu debuit ex decentiâ,

quasi servos opprimebat, et quasi vincitos sub se detinebat, mirisque anguribus cruciabat; q. d.: Christus liberavit homines ab horrore et angore mortis, efflicque ut homines fidentes et alacres accedant ad mortem, tanquam ad armarum terminum, et melioris vite exordium, ut dicant: Vita mihi est in medio, mors in desiderio: *Cupio dissolvi et esse cum Christo, mihi vivere Christus est, et mori lucrari.*

VERS. 16. — *Nusquam enim angelos apprehendit, etc.* *Apprehendit* metaphoram habet sumptam ab eo qui magno studio sequitur aliquem, omniaque facit, ut fugientem occupet et apprehendat: nos ingredebamur à Deo, ipse nos insecutus est, et vult injectâ manu apprehendit nos, nec passus est perire. *Apprehendit* ergo item est quod insequitur, et insequendo apprehendit.

VERS. 17. — *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut miseris fieret, et fidelis pontifex ad Deum, id est, ut miseris nostri disceret Christus per experientiam miserie nostræ, ejusque sensu tangeretur.* *Fidelis*, id est, talis ob experientiam et condoleantiam miserie nostræ, cui merito fideremus et crederemus nos omniaque nostrâ. *Ad Deum*, id est, secundum ea que spectant ad Deum.

Ut repropositis delicta populi: Ad propitiandum, id est, ad expiandum, peccata populi.

PER OMNIA, id est, in omnibus humane nature, ut natura est, conditionibus et infirmitatibus, que naturam consequuntur, exceptis morbis, ignorantia, peccato, et fomite peccati, quæ Christum non decenter.

SIMILARI, id est, similis fieri,

UT MISERICORS FIERET, id est, eò promptius nobis miseris succurrat, miseriarum nostrarum non ignarus, sed eas per experientiam edoctus.

ET FIDELIS PONTIFEX AD DEUM. Græc., *in iis, quæ sunt ad Deum*, id est, eò perfectiùs veri et fidelis Pontificis officium perageret apud Deum, eum per sui sacrificium, dignè et quantum fieri potest, glorificandum, et ejus justitiæ, per idem sacrificium,

VERS. 18. — *In eo enim, in quo passus est ipse et tentatus*, id est, id eò quòd passus est, vel quia passus est. *Tentatus* idem est quòd vexatus et afflictus. *Potens* est et eis qui tentantur auxiliari. *Potens*, id est, aptus

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad praxim frequentius redigenda.

1º Ex quatuor primis versibus, disce et insculpe menti tuæ quam enorme sit Christiani peccatum, et consequenter quanto supplicio puniendum. Eò enormis est, quò Christus, legislator noster, excelsior et sublimior est, Filius Dei, ipsa veritas; quò lex christiana sanctior et divinius est in præceptis et promissis suis; quò pluribus miraculis à Deo, veritatis fonte, confirmata; quò majoribus charismatum effusionibus à Spiritu sancto roborata: hæc enim omnia arguent Christiani hæc legem violentis ingratitudinem, contemptum, malitiam, et ideò condemnationem.

2º Ex v. 9, disce quòd Christi passio et mors pro peccatis nostris fuit quidem opus summæ Dei gratiæ, et nimis charitatis in nos; sed ex sequentibus versibus disce quòd fuerit tamen opus divinæ sapientiæ convenientissimum. Multas hic tangit Apostolus convenientias, quas ut clariùs explicem, ad tria capita reduco: ex parte Dei, ex parte Christi, ex parte nostrâ.

EX PARTE DEI.

Decuit Christum pati pro peccatis nostris, primò, ut suam nobis sanctitatem manifestaret, summæ consequenter implacabile odium erga peccatum; quod nec in Filio suo, innocentissimo quidem in se, sed peccatis mundi onerato, relinquit imponitur, inò quod punit severissimè: *Si hæc in viridi ligno, in sicco quid fiet?* secundò, ut suam in nos nimiam exhibeat charitatem, quò proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: non pepercit Filio, ut parceret servo; terciò, ut Deus, propter quem omnia, et per quem omnia, v. 10, per Christum, dignè et quantum possibile est, glorificetur. In cruce Deus Deo, æqualis æquali, infinitus infinito sacrificatus est: ecce sacrificium Deo dignum: ecce Deus dignè, infinitè, et quantum potest, glorificatus. Omnes simul creaturæ, Deo comparatæ, nihil sunt; omnia itaque creaturarum qua-

rum peccatis nostris, in omni rigore, satisfaciendo.

UT REPROPTIARET DELICTA POPULI. Græc., *ad expiandum*. Explicat quid sit fidelis ad Deum, id est, ut pro nostris peccatis satisfaciatur, et his in suo sanguine deletis Deum nobis reddat propitium.

VERS. 18. — *IN EO ENIM, IN QUO PASSUS EST*, id est, per hoc enim, quòd Christus ipse, ut homo, passus est, et per afflictiones tentatus.

POTENS EST, id est, idoneus et propensus redditur ad miserendum iis quorum patientia per afflictiones tentatur, illisque optulandum; seu, ut ait Theophylactus, promptus est ad manum compassionis afflictis porrigendam.

et facilis et proclivis est, ut tentatorum miseretur,isque auxilietur. Unde et Theophylactus: *Potens*, id est, pronus, promptus et paratus est ad auxiliandum.

rumcumque sacrificia, in comparatione Dei, nihil sunt, nihil propriè conferunt gloriæ Dei, at Christus est Deus, est æqualis Deo; hic autem Christus Deus, Deo sacrificatur: ecce tantus honorans quantus est Deus honoratus: ecce tanta victima quantum Deus cui immolatur: *Decuit eam...*; Christus igitur patiens, victima Deo decens, conveniens, digna Deo.

EX PARTE CHRISTI.

Decuit eum pati ut esset Pontifex fidelis ad Deum, v. 17.

Primò, fidelis pontificis est Deum, quantum potest, honorare, illius gloriam zelare zelo sincero, et, si fieri potest, infinito. Decuit ergo Christum, sacerdotem fidelem, Dei gloriam infinito zelo zelantem, pati et sacrificari, ut suo zelo satisfaciens, Deum, quantum potest, honoraret, et ut sacerdos et ut victima, ut sacerdos infinitus, et ut victima infinita; sacrificio igitur unquam infinito, Deum infinitum, infinitè honoraret.

Secundò, fidelis pontificis est condolere populo, ejus apud Deum causam agere, pro peccatis ejus satisfacere, Deumque propitium reddere, v. 17; decuit ergo Christum Pontificem nostrum pati et mori pro peccatis nostris, ut in omni rigore divinæ justitiæ satisfaceret, et ut purgatione peccatorum nostrorum in sanguine suo factâ Deum nobis redderet propitium.

Terziò, ad gloriam Christi decuit ut pateretur et moreretur; sic enim suam claritè manifestavit potentiam, dum per mortem destruit, frangit, enervat, et quasi fractis artibus, imponit rote, ipsum mortis principem, seu diabolum, v. 14.

EX PARTE NOSTRÆ.

Decuit pati Christum, primò, *ut misericors fieret*, id est, ut per miseriam addisceret misericordiam, eoque promptior fieret ad optulendam, quò majores expertus est miserias; secundò, etiam eò propensior

esset in nos, quò majori nos pretio redemit: O anima tanti vales! hinc et nostræ redemptionis pretium fert in manibus, latere et pedibus impressum: *His plagatus sum in domo eorum qui me diligebant*, Zach. 13, 6; terziò, ut nos liberaret à timore passionum et mortis, v. 15.

Ante Christum nihil erat passionibus et morte horrendius et terribilius: ex quo Christus, Filius Dei, passus et mortuus est, passio facta est pretiosa, mors amabilis, teste D. Andræ: *O bona crux, diè desiderata...* *Securus et gaudens venio ad te*; testibus tot sanctis et martyribus qui passionem desiderarunt et mortem.

Christus patiens, omnes passiones nostras et mor-

CAPUT III.

1. Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum:

2. Qui fidelis est ei qui fecit illum sicut et Moyses in omni domo ejus.

3. Amplioris enim gloriæ istæ prae Moysè dignus est habitus, quanto ampliohem honorem habet domus, qui fabricavit illam.

4. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creavit, Deus est.

5. Et Moyses quidem fidelis erat in totâ domo ejus tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant:

6. Christus verò tanquam filius in domo suâ: que domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spæl usque ad finem firmam retineamus.

7. Quapropter sciet dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis,

8. Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, secundum diem tentationis in deserto,

9. Ubi tentaverunt me patres vestri, probaverant, et viderunt opera mea

10. Quadraginta annis; propter quod infensus fui generationi huic, et dixi: Semper errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas:

11. Sicut juravi in irâ meâ: Si introibunt in requiem meam.

12. Videte, fratres, ne fortè sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis, discedendi à Deo vivo;

13. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec Hodiè cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallaciæ peccati.

14. Participes enim Christi effecti sumus; si tamen initiationem substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus:

15. Dum dicitur: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illâ exacerbatione.

16. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen.

17. Quibus autem infensus est quadraginta annis? nonne illis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto?

tem in suâ personâ sanctificavit, et quasi deificavit; desiderabile, amabile reddidit et pretiosum, quod erat contemptibile, odibile et horrendum: nunc bonum et honorificum est cum Christo, viro dolorum, pati et mori.

Decuit ergo Christum pati et mori pro nobis, ut esset nobis in afflictionibus et morte exemplum patientiæ, solatium, fortitudo, et vita nostra. Quis adustus Dei filius non ferat libenti et forti animo quæ Christus, consubstantialis Dei Filius, ante nos, et pro nobis, in summo gradu perlitit? *Per patientiam ergo curramus...*, *aspicientes in auctorem et consummatorem fidei Jesum*, cap. 12.

CHAPITRE III.

1. Vous donc, mes saints frères, qui avez part à la vocation céleste, considérez Jésus, qui est l'apôtre et le pontife de la religion que nous professons,

2. Qui est fidèle à celui qui l'a établi, comme Moïse lui a été fidèle dans toute sa maison.

3. Car il a été jugé digne d'une gloire d'autant plus grande que celle de Moïse, que celui qui a bâti la maison est plus estimable que la maison même.

4. Car il n'y a point de maison qui n'ait été bâtie par quelqu'un; et celui qui est l'architecte et le créateur de toutes choses, c'est Dieu.

5. Quant à Moïse, il a été fidèle dans toute la maison de Dieu, comme un serviteur, pour annoncer tout ce qu'il lui était ordonné de dire:

6. Mais Jésus-Christ, comme Fils, à l'autorité sur sa maison; et nous sommes nous-mêmes sa maison, pourvu que nous conservions jusqu'à la fin une ferme confiance, et une attente pleine de joie des biens que nous espérons;

7. C'est pourquoi le Saint-Esprit a dit: Si vous entendez aujourd'hui sa voix,

8. N'endurcissez pas vos cœurs, comme il arriva dans le désert, au jour de la tentation, et dans la contradiction,

9. Où vos pères me tentèrent, où ils voulurent éprouver ma puissance, et où ils virent les grandes choses que je fis.

10. J'ai supporté ce peuple avec peine durant quarante ans; et j'ai dit en moi-même: Ils se laissent toujours emporter à l'égarement de leur cœur; ils ne connaissent point mes voies.

11. Aussi ai-je fait serment dans ma colère qu'ils n'entreraient point dans mon repos.

12. Prenez donc garde, mes frères, que quelqu'un de vous ne tombe dans un dérèglement de cœur et dans une incrédulité qui le sépare du Dieu vivant.

13. Mais exhortez-vous chaque jour les uns les autres, pendant que dure ce temps que l'Écriture appelle Aujourd'hui, de peur que quelqu'un de vous, étant séduit par le péché, ne tombe dans l'endurcissement;

14. Car il est vrai que nous sommes entrés dans la participation de Jésus-Christ, pourvu que nous conservions inviolablement jusqu'à la fin le commencement de l'être nouveau qu'il a mis en nous,

15. Pendant que l'on nous dit: Aujourd'hui, si vous entendez sa voix, n'endurcissez pas vos cœurs, comme il arriva au lieu de la contradiction.

16. Car quelques-uns de ceux qui l'entendirent irritèrent Dieu par leurs contradictions; mais cela n'arriva pas à tous ceux que Moïse avait fait sortir de l'Égypte.

17. Et qui sont ceux que Dieu supporta avec peine durant quarante ans, sinon ceux qui avaient péché, dont les corps demeurèrent étendus dans le désert?

18. Quibus autem juravit in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerint?

19. Et videmus quia non poterunt introire propter incredulitatem.

ANALYSIS.

Ex Christi super angelos præcellentiâ, in primo et secundo capite ostendit, sequitur ejusdem supra Moysen præminentiâ: quia tamen apud Hebræos, etiam conversos, ingens erat Moyses auctoritas, huncque legislatorem suum, angelis parum, aut fortasse superiorum arbitrabantur, ob mirabilia ab eo patrata, et ob singularem illum cum Deo familiaritatem, hinc in hoc tertio capite D. Paulus primò Christum Moysi comparat, deinde longè præfert: primò, quia Moyses pars tantum, licet præcipua, domus Dei, Christus verò domus illius architectus; secundò, quia Christus non tantum Synagogæ auctor, sed et universi conditor: Moyses ergo ipse Christi creatura, et ideò cum Christo comparatus, quasi nihil; tertio, Moyses famulus Dei, Christus Filius Dei; quarto, Moyses famulus in domo alienâ, seu Dei, Christus Dominus in suâ: hinc-

PARAPHRASIS.

1. Quapropter, fratres, in sanguine Christi per baptismum sanctificati, et à Deo nobiscum ad cœlestem regnum vocati, attendite quis et quantum sit Jesus Christus, Apostolus ac Pontifex evangelicæ fidei quam profitemur.

2. Qui hoc utrumque munus fideliter gessit, juxta Dei voluntatem, qui constituit illum legatum suum, et Pontificem nostrum; sicut Moyses in Scripturâ laudatur, quòd in totâ domo Dei, seu synagogâ, in quâ Deus habitabat, fuerit fidelissimus; Num. 12, 7.

3. Jesum, inquam, considerate, non Moysen, licet Deo fidelem, quia tantò major est gloria Christi præ Moysen, quanto major est honor architecti qui domum ædificavit quàm ipseus ædificii.

4. Omnis siquidem domus ædificatur ab aliquo artifice, at qui rerum omnium artifex est, ut Christus, hic et Deus est, cum quo Moyses collatus, creatura, et ideò nihil.

5. Equidem Moyses in totâ domo Dei fideliter se gessit, non ut dominus, sed ut minister, qui bonâ fide Dei mandata populo Israëlítico releberat.

6. Atverò Christus, ut Filius Dei, et ideò ut Pater et Dominus, suam ipsius familiam administrat; hæc Christi familia sumus nos Christiani, per fidem aggregati Ecclesiæ: dummodò usque ad finem vite perseveremus in apertâ et gloriandâ fidei et spei professione; non enim qui inceperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

7. Quapropter eâ nunc voce vos admonere, quâ Spiritus sanctus ore Davidis admonuit patres vestros: Hodie si vocem Christi Dei audieritis,

8. Ne obduretis corda vestra, sicut fecerunt patres vestri in loco qui propterea vocatus est *Meribah*, exacerbati, in die tentationis illius famosæ, quæ et loco dedit nomen *Massah*, tentatio.

9. Ubi, inquit idem Spiritus Dei, patres vestri,

18. Et qui sont ceux à qui Dieu jura qu'ils n'entreraient jamais dans son repos, sinon ceux qui n'obdurent pas à sa parole?

19. En effet, nous voyons qu'ils ne purent y entrer à cause de leur incredulité.

que Apostolus, v. 7; juxta scopum suum, hortatur Hebræos in reliquo capite, ut in fide Christi constanter perseverent, ne incredulitatis eorum fiat ultor.

Exemplum refert antiquorum Israëlitarum, qui ob incredulitatem suam in deserto perierunt, à terrâ promissâ exclusi, v. 8, 9, 10, 11; hocque exemplo deterreret Hebræos ne, si patrum suorum incredulorum imitatores, deficiant à fide Christi, à cœlesti hereditate excludantur, v. 12.

Hoc ne contingat illis, vult ut mutuis et quotidianis semetipsis exhortationibus animent ad perseverantiam, v. 13.

Attendant ad gratiam in baptismo receptam; quæ à perseverantia pendet, v. 14.

Denique urget et instat in hunc psal. 94 versiculum: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite, etc.

post tot potentia meâ visa miracula, me tamen diffidentes tentaverunt, explorârunt quid agere possem, et potentia meâ miracula viderunt.

10. Propter hæc, et tales alias eorum in me diffidentias et incredulitates, quadraginta annis offensus fui generationi illi, et intra me dixi: Semper aberrat horum cor vagum, suas sequens cupiditates, et non curans de viis à me prescriptis.

11. Et hæc ob causam iratus juravi eos non ingressuros terram, in quâ promiseram ille requiescuros.

12. Hujus patrum vestrorum incredulitatis punitionem attendentes, videte, fratres, ne sit in aliquo vestrum cor malum, obnoxium incredulitati, quæ vos à Deo vivo per apostasiam avertat.

13. Quin potius, hoc ne fiat unquam, mutuis et quotidianis hortationibus vosmetipsos animate ad fortiter perseverandum in fide Christi, quamdiù hodiernus hujus vite dies decurrit, ne contingat aliquem vestrum, fallacibus seductum illecebris peccati, obdurescere.

14. Per baptismum quidem insiti sumus corpori Christi, ipsius spiritus et gratiæ participes, jus habentes ad eternam illius gloriam; at memento quòd hæc omnia pendunt à fide, per quam Christo quasi consubstantiati sumus, et in eò deificati; hæc itaque salutis nostræ basim, firmam et inconcussam retineamus usque in finem.

15. Fidem, inquam, nostræ felicitatis fundamentum, servemus, et in eâ semper proficiamus, donec nobis dicitur: Hodie si vocem ejus audieritis; hæc Dei vocem audiamus eique obediamus, ne contingat nobis quod patribus nostris, divine voci inobediens, quos Deus exacerbatus exclusi à requie promissâ.

16. Quidam enim eorum, auditâ voce Domini, non

obediunt, snâque inobedientiâ Deum ad indignationem in se provocant; non tamen id fecerunt omnes qui ex Ægypto profecti fuerant sub Moysi ducatu, et ideò Deus non fuit iratus in omnes.

17. Quibus ergo per quadraginta annos indignatus est? Nonne illis qui murmurando, Deum tentando, et in ipsum non fidendo, peccaverunt, qui propterea perierunt in deserto, eorumque cadavera, præ multitudine, ibi jacuerunt insepulta?

18. Quibus autem iratus juravit eos non ingressuros

COMMENTARIA.

VERS. 1. — *Unde; Syr., proinde; Æthiop., nunc, id est, propter omnia hactenus de Christo dicta primo et secundo cap., et speciatim in fine secundi capituli.*

FRATRES, tum cognatione Abraham, tum fide Christi.

SANCTI, id est, per baptismum in Christi sanguine sanctificati.

VOCATIONIS CŒLESTIS. Græc., supercœlestis PARTICIPES, id est, gratiâ Dei misericordiâ ad regnum cœlestis, sicut et nos vocati.

CONSIDERATE; bene et seriò attendite, ut, quâ par est, reverentiâ colatis,

JESUM, id est, Filium Dei, splendorem gloriæ, etc., cap. 1.

CONFESSIONIS NOSTRÆ, id est, fidei, seu religionis, quam profitemur.

APOSTOLUM, id est, doctorem, prædicatorem, qui ejus prædicandæ gratiâ missus est à Deo Patre, ad omnes quidem, et speciatim ad vos, 6 Hebræi: Ad oves quæ perierunt domus Israel, Math. 15, 24.

ET PONTIFICEM, id est, qui eam proprio sanguine sancivit. Moyses Dei fuit ad Judæos legatus; Aaron fuit eorum summus sacerdos; Christus Jesus, Dei Filius et Deus ipse, solus nobis quod Moyses et Aaron Judæis, at longè sublimius, ut videbitur; Christus ergo Dei Filius et Deus ipse, Dei legatus ad nos, Apostolus, Doctor, Legislator noster: ipse Pontifex qui seipsum victimam obtulit Deo Patri pro nobis, quique nos proprio cruore sanctificat: ipse solus auctor et consummator fidei nostræ. Hæc et tu, juxta mentem D. Pauli, sæpè et seriò cogita. Attende quis et quantum Jesus Christus, ut eum ardentius ames, adores et colas: atunde qui et qualis religio, quæ talem habet Apostolum et Pontificem, ut eam, sicut par est, æstimes, diligas, observes, ore, corde, opere.

QUANTO AMPLIORUM HONOREM HABET DOMUS, in genitivo, more Græcorum, pro ablativo, domo. Syr.: Longè enim amplior est hujus gloria quàm Moyses, ut et longè amplior est honor ejus qui ædificavit domum quàm ipseus ædificii.

IN hoc ergo Christus supra Moysen excellit: primò, quòd Moyses erat pars domus, seu familie Dei, id est, synagogæ, Christus verò supra familiam, utpote synagogæ et Ecclesiæ fundator, inò et universi conditor, ut in versu sequenti:

VERS. 4. — *OMNIS NAMQUE DOMUS FABRICATUR AB ALIQUO, artifice seu architecto.*

ergo fidelis Deo fuit apostolus, quia fideliter nuntiavit hominibus Dei voluntatem et leges: fuit fidelis pontifex, quia fideliter redemptionem et expiationem nostrorum peccatorum, etiam cum vite sue dispendio peregit.

Sicut et Moyses in omni domo ejus, id est, in populo Judæico, qui est domus, id est, Ecclesia, in quâ habitat et colitur Deus creator.

VERS. 5. — Amplior enim gloria iste præ Moysen dignus est habitus, etc. Christus est fabricator domus, id est, Ecclesiæ Dei, Moyses autem in eâ tantum fuit famulus et minister Dei.

VERS. 4. — Omnis namque domus fabricatur ab

ros in terram quietis et abundantia quam eis promiserat? Nonne illis qui divitiis ejus de hæc requie promissionibus non crederunt, sed vociferantes, flentes, et murmurantes dixerunt: Revertamur in Ægyptum? Num. 14, v. 1, 2, 3, 4.

19. Et reverè in Scripturis videmus quod illi propter incredulitatem et diffidentiam suam non poterunt in terram eis promissam intrare, decreto Dei peremptorio prohibente.

Hic non omittebam puto D. Anselmi animadversionem: Meritò Paulus illis se non scripsit apostolum, quibus nunc Jesus nomen apostolum.

VERS. 2. — *QUI FIDELIS EST EI, id est, Deo, qui fecit, id est, constituit illum tum legatum suum, tum summum Pontificem nostrum, seu qui utrumque munus fideliter juxta Dei voluntatem gessit.*

SICUT ET MOYES, supple, fidelis fuit: IN OMNI DOMO EJUS, id est, in administratione illi commissâ populi Judæicæ, seu synagogæ, quæ erat domus seu familia Dei, in quâ habitabat: Habitabo in medio filiorum Israel.

De Moysen scriptum est, Num. 12, v. 7: In omni domo meâ fidelissimus est. Ad hoc eloquium D. Paulus attendit, illudque tribuit Christo; Christum ergo cum Moysen comparat, statim illum Moysi prælatum.

VERS. 5. — *AMPLIUS ENIM. Dat rationem, cur dixerit v. 4: Considerate Jesum, non verò Moysen, licet Deo fidelissimum. Hebræos Moysi addictiores avellit à Moysen, ut ad Christum omnimò transferat.*

ISTE ENIM, id est, qui eam proprio sanguine sancivit, dignus est habitus, seu majori gloriâ, præ Moysen, dignus est habitus.

QUANTO AMPLIORUM HONOREM HABET DOMUS, in genitivo, more Græcorum, pro ablativo, domo. Syr.: Longè enim amplior est hujus gloria quàm Moyses, ut et longè amplior est honor ejus qui ædificavit domum quàm ipseus ædificii.

IN hoc ergo Christus supra Moysen excellit: primò, quòd Moyses erat pars domus, seu familie Dei, id est, synagogæ, Christus verò supra familiam, utpote synagogæ et Ecclesiæ fundator, inò et universi conditor, ut in versu sequenti:

VERS. 4. — *OMNIS NAMQUE DOMUS FABRICATUR AB ALIQUO, artifice seu architecto.*

ergo fidelis Deo fuit apostolus, quia fideliter nuntiavit hominibus Dei voluntatem et leges: fuit fidelis pontifex, quia fideliter redemptionem et expiationem nostrorum peccatorum, etiam cum vite sue dispendio peregit.

Sicut et Moyses in omni domo ejus, id est, in populo Judæico, qui est domus, id est, Ecclesia, in quâ habitat et colitur Deus creator.

VERS. 5. — Amplior enim gloria iste præ Moysen dignus est habitus, etc. Christus est fabricator domus, id est, Ecclesiæ Dei, Moyses autem in eâ tantum fuit famulus et minister Dei.

VERS. 4. — Omnis namque domus fabricatur ab

QUI AUTEM OMNIA CREAVIT. GRÆC. *construxit*, seu edificavit: eodem verbo, quod prius translatum est, *fabricavit*, id est: Qui autem omnia prorsus quas sunt in mundo fecit, et consequenter synagogam et Ecclesiam, et omnes illarum partes, quantumlibet exiguias, hic DEUS EST. Subintellige: Atqui, ut in primo capite, v. 2, dixi, Christus est omnium creator; ergo et synagoga, et ipsius Moyses; tanto ergo Moyses excellentior, quanto architectus est præstantior et domo et omni domus lapide, quamvis præcipuo.

Secundò, excellit Christus supra Moysen in eo quòd Christus est universi et consequenter Moyses creator, et Moyses Christi creatura, et ideò Moyses cum Christo collatus, quasi nihilum est, à Christo dependens in esse et conservari, etc.

VERS. 5. — ET MOYSES QUIDEM FIDELIS ERAT... Vide citatum locum Num. 12, 7. TANQUAM FAMULUS, id est, minister, servus Dei.

IN TESTIMONIUM EORUM...: Ut Dei mandata populo Israelitico annuntiaret, non verò ut populum auctoritate suâ reperet; Moyses enim nec castra, nisi Dei jussu, movebat.

VERS. 6. — CHRISTUS VERO TANQUAM FILIUS, id est, Dei et quidem naturalis, et ideò Deus et Dominus, sicut Pater ipse,

IN DOMO SUA. SYR., *super domum suam*, id est: Familias et se genitæ imperat, ut pater et dominus; tertio itaque excellit Christus supra Moysen, quia Moyses famulus Dei, Christus verò Filius Dei; quarto, quia Moyses famulus fidelis quidem, at in domo alienâ, scilicet Dei, Christus Dominus in suâ. Hæc hucusque dicta sunt ut Hebræos à Moysæ avulsos transferat penitus ad Christum; in sequentibus verò verbis est tacita exhortatio ad retinendam Christi fidem; sensim ergo sine sensu transit Apostolus ad scopum suum, scilicet exhortatur ad perseverantiam, in quâ exhortatione persisit usque ad finem cap. 4.

QUE DOMUS SUMUS NOS. GRÆC., *cujus domus*, id est, quæ Christi domus sumus nos Christiani; per fidem enim Christus habitat in cordibus nostris:

SI FIDUCIAM. GRÆC., *πίστιον*, SYR., *apertam faciem*, id est, si intrepidam fidei professionem,

ET GLORIAM. GRÆC., *gloriationem* sibi, id est, speratæ salutis æternæ: *Gloriamur in spe gloriæ*, etc., Roman. 5, 2.

aliquo, etc. Qui omnia quæ sunt in rerum natura fabricavit et creavit, Deus est, ac proinde Christus, quasi creator et Deus, longè nobilior est Moysæ, qui cum aliis est Christi creatura, ita Theoph.

VERS. 5. — *Et Moyses quidem fidelis erat*, Moyses testimonium perhibuit verbis Dei, sive iis quæ ex parte Dei dicenda erant populo, quæque Deus Moysen populo dicere et denuntiare volebat.

VERS. 6. — *Christus verò tanquam filius in domo sua*, Christus tanquam filius præest domui ejus, scilicet Dei Patris, eamque ut dominus administrat, cum Moyses in eâ tantum fuerit famulus.

Quæ domus sumus nos, id est, quæ domus, puta Ecclesia Dei, sumus nos.

Si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus, *Fiduciam*, id est, libertatem, per quam

FIRMAM. IN GRÆCO refertur ad fiduciam, cum sint ejusdem sem. gen.; καὶ ἰσχυρά, neutrius. Sensus ergo est: Si intrepidè, lætitanter et gloriabundè in fidei professione, usque ad finem vitæ perseveraveris, ita ut nec minis nec suppliciis à fide et spe futurorum bonorum avellamur. Aliàs enim ex hæc Christi domo, seu Ecclesia, excludemur, sicut olim rejecti sumus quidam increduli.

VERS. 7. — QUAPROPTER, id est, et quia estis de familiâ Christi, et quia ad hunc servandum honorem constanter vobis in fide perseverandum est, vos nunc alloquor.

SICUT DICIT SPIRITUS SANCTUS, ore Davidis patres nostros alloquentis:

HODIË SI VOCEM EJUS, id est, Christi Dei, gratiâ suâ vobis loquentis intus audieritis,

VERS. 8. — NOLITE OBDEURARE CORDA VESTRA, contra hanc vocem, id est: Ne sitis et vestrà infidelitatem et inobediëntiam rebelles.

SICUT, patres vestri sua obdaverunt corda,

IN EXACERBATIONE, id est, in loco qui dictus est exacerbatio, *Meribah*, *jurgium*, quia ibi contra Moysen jurgantes Deum exacerbaverunt,

SECUNDUM DIEM TENTATIONIS, id est, in die, seu tempore tentationis illius famosæ quæ et loco nomen dedit *Massah*, *tentatio*.

IN DESERTO, juxta petram Floreb, ex qua Moyses, jussu Dei, aquam eduxit virgæ percussione. Locus ille vocabatur *Raphidin*, sed quia ibi Judæi sitientes, magnis jurgis aquam à Moysæ petentes, Deum exacerbaverunt, Deumque tentaverunt, dicitur: *Estne Dominus in nobis aut non?* propterea vocatus est exacerbatio et tentatio, vide Exod. 17.

VERS. 9. — UBI TENTAVERUNT ME...; subintellige: *Ait Dominus*; hic enim propheta Deum loquentem inducit: ubi patres vestri, licet tot et tanta vidissent meæ protectionis et potentie miracula, tamen ex diffidentia dixerunt me tentantes: *Estne Dominus in nobis?* etc.

PROBAVERUNT. GRÆC., *me*, id est, voluerunt examinare, experiri quid agere possim,

ET VIDERUNT OPERA MEA, id est, potentie meæ miracula, quadraginta annis, id est, per quadraginta annos. Hæc verba Græcus textus et Syriaca versio jungunt cum præcedentibus, quæ Vulgata jungit sequentibus; sed in re parum refert cui versus jungantur

intelligit liberam et intrepidam fidei professionem, ut nec minis, nec penis, à fide Christi avellamur. *Gloriam*, id est, gloriationem spei, gloriationem quâ in spe nostrâ firmi et animosè de eadem gloriamur, inquit Chrysost.

VERS. 7. — *Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus*, etc. *Ejus*, scilicet Christi.

VERS. 8. — *Nolite obdurare corda vestra*, sed molli corde excipite dicta illius, illi obedite, nec illo pacto ab eo desiccite. *Sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto*, per quadraginta annos murmurantes et rebelles, tam contra Moysen quam contra me.

VERS. 9, 10. — *Ubi tentaverunt me patres... Quadraginta annis: propter quod infensus fui generationi huic*; q. d.: Proximus fui, scilicet ut hostis ad ulciscendum et puniendum duos et rebelles Judæos

tur, quia verum est, et quòd quadraginta annis Judæi viderunt opera Dei mirabilia, et quòd Deus quadraginta annis fuit Judæis semper incredulis et rebellibus offensus. Reverè Græcus textus qui hic *quadraginta annis* jungit cum uno, v. 17 jungit cum altero.

VERS. 10. — QUADRAGINTA ANNIS; PROPTER QUOD — GRÆC., *ideò*, id est, ob hæc et tales alias eorum diffidentias et incredulitates; nam fuerunt frequentes et quasi continuæ.

OFFENSUS FUI: SYR.; *Tadium mihi fuit in generatione illâ*, id est, me pertensus est eorum, scilicet Judæorum illius ætatis: displicuit mihi generatio illa.

IN PSALTERIO ROMANO ex antiquâ versione habetur: *Proximus fui*, id est, imminens eorum tergo et manu quasi extensâ ad percutiendum.

ET DIXI INTRA ME: SEMPER MI ERANT CORDE, id est: Vagum cor eorum semper aberrat, suas cupiditates sequens.

ISI VERO NON COGNOVERUNT, non curant de viis à me præscriptis.

VERS. 11. — JURAVI: GRÆC., *ut juravi*; SYR., *ita ut juraverim*, id est, quibus iratus juravi:

SI INTROIBUNT...; supple: *Hæber mendax*, non sim Deus, aut aliud simile, si ingrediantur in terram promissam.

VERS. 12. — VIDETE, FRATRES: SYR., *cavete igitur*, NE FORTÈ: GRÆC., *ne quando*; quasi diceret: Ne fortè tale quid vobis contingat quod patribus vestris; *videte fratres*, NE SIT IN ALIQUO VESTRUM COR MALUM et incredulum quale fuit in illis, quod vos faciat per apostasiam discederet,

A DEO; qui enim Christum deserit, et Deum deserit; tunc quia Christus est Deus; tunc quia qui negat Filium, negat et Patrem, qui tot miraculis probavit Christum à se missum, Joan. 6, 27; 1 Joan. 2.

A DEO VIVO. Non sine causâ hoc additum ab Apostolo, sed ut indicet horrendum esse à Deo semper vivente discedere, sicut alibi dixit, horrendum esse peccatori in manus Dei viventis incidere; qui enim vivit, semperque vivit, semper potest punire peccatorem qui eum offendit, et apostatam qui ab eo discessit. Non est Deus vivus, ut dicit gentium mortui.

VERS. 15. — SED ADHORTAMINI VOSMETIPSOS: GRÆC., *alii alios*, id est: ut infidelitatem caveatis, mutuis et quòdianiis, seu continuis adhortationibus animatè

hoc enim idem est quòd intensus fui; *et dixi: Semper errant corde*, etc., id est, vecordes sunt et dementes, et insanunt, ut non cognoscant vias meas, id est, mandata mea, quibus quasi viis ad me et ad salutem suam insistant et contendant.

VERS. 11. — *Sicut juravi in ira meâ*, id est, quibus juravi: *Si introibunt in requiem meam*. Per requiem intellige terram promissam, scilicet Chanaan, in quam induxit eos Josue. Requies æterna in caelis adumbrata per Chanaan, in quam inducit nos Jesus.

VERS. 12, 15. — *Videte, fratres...*, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, ad perseverandum in fide, in spe, et in persecutionum tolerantia, quasi generosi milites et athlete Christi. *Donec hodie cognuminatur*, id est, donec vivitis. *Hodie* significat tempus præsens vitæ, gratiæ et penitentis, quod

vosmetipsos ad constanter perseverandum in fide Christi;

DONEC HODIË...; id est, donec hodiernus dies hujus vite decurrat.

UT NON OBDEURET...: Ne contingat aliquem vestrum suâ incedulitate et inobediëntia obdurescere,

FALLACIA PECCATI, id est, fallaciis illecebris peccati deceptum.

Pondera hoc hodie, totum vitæ nostræ tempus dies est hodierna, quæ vocatur à Deo, quæ tempus est audiendi Deum; at hodie est, præsens tantummodo certum habemus, crastinum fortassè non habituri. Hinc Christus nos admonet, Joan. 9: *Ambulate dum dies est; quia venit nox, in quâ nemo potest operari*.

Christe Jesu, hanc veritatem cordi meo sic imprime, ut hodie, nunc, sine mora, verè tibi serviam, totus tibi et cum fervore serviam!

Ad hunc excitandum fervorem, die quotidie: *Hodie*, hoc fortè tantum die, Deo serviam, veni nox, etc. Operemur ergo bonum, dum dies est: ecce nox venit, in quâ non potero amplius unquam operari.

VERS. 14. — PARTICIPES ENIM CHRISTI...; SYR.: *Nam commixti sumus Christo*, id est, per baptismum insiti sumus Christo;

SI TAMEN INITIUM SUBSTANTIÆ EJUS... Quid est initium substantiæ ejus? ait D. Chrysostomus. Fides, per quam constituitur et geniti sumus, et, ut ita dicam, consubstantiati. Item D. Chrysostomus. Fides, per quam Deus existit in nobis, per quam deificamur et divinx substantiæ participamus, ait S. Anselmus. Fides igitur est *initium substantiæ*, seu substantiæ Christi in nobis, et est initium nostræ substantiæ spiritualis in Christo; seu est initium nostræ justificationis, quæ facti sumus nos in Christo creatura.

Observatio moralis.

Insiti sumus igitur Christo, si tamen fidei, per quam inceperimus subsistere in Christo, et Christus in nobis, usque ad finem vitæ, firmam et inconcussam retineamus; quasi diceret: In vestris adhortationibus mutuis memoriamini sæpè dignitatis per baptismum susceptæ: Christi facti estis membra, filii, fratres, ipsi uniti estis, unum corpus cum ipso effecti; ipsius consequenter Spiritus et gratiæ participes, jus ad æternam illius gloriam habentes: at hæc omnia pendunt à fide, quæ basis est et fundamentum nostræ

cuicque datur. Quamdiù enim spiramus et vivimus, est hodie. Quamdiù licet audire, credere et converti, est hodie.

Ut non obduretur quis ex vobis fallaciâ peccati, id est: Ne illecebris peccatorum fallacibus capti obdurescat ad vocem Dei.

VERS. 14. — *Participes enim Christi effecti sumus*, q. d.: Christo tanquam corpori et capiti nos quasi partes et membra insiti sumus, per fidem, baptismum et gratiam. Commixti sumus cum Christo, Christo concorporati, ac consequenter vitæ, gratiæ, gloriæ et hereditatis Christi participes facti sumus.

Si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus. Si tamen susceptam semel fidem, per quam in viâ hæc spirituali subsistimus (aut quæ est substantia, id est, basis et fundamentum salutis

salutis; hæc omnia nobis sub conditione data sunt: si perseveremus in fide; vestre igitur dignitatis memores, fidem servate.

Tanta bona ne perdamus pro tantillis, pro nihilo, duo nobis sæpè consideranda: primum, nostra in Christo dignitas, jus quod in ipso et per ipsum habemus ad futuram beatitudinem; secundum, terrenorum parvitas, caducitas, inanitas. Pro rebus tantillis, tam caducis, tam inanibus, ne solida, immensa, æterna Dei bona perdamus. O vanitas! ô veritas! ô brevitatis! ô æternitatis! ô nihil! ô totum et omne bonum!

VERS. 15. — DUM DICITUR: HODIË SI VOCEM EJUS AUDIERITIS.... id est: Fidem, inquam, retinete, quam dicitur vobis: *HodiË si vocem ejus audieritis*: hanc Dei vocem audite, eique obedite; et ne sitis e rebelles, sicut patres vestri in loco qui dictus est exacerbatio, ne cras sileat in æternum, et exacerbatus vos excludat ab æternâ requie, sicut illos obduratos et rebelles exclusit iratus à requie in terrâ illis promissâ.

VERS. 16. — QUIDAM ENIM AUDIENTES... vocem Dei; illi non obediunt, sed suâ inobedientiâ et obduratione DEUM EXACERBAVERUNT, id est, ad iram provocaverunt; vide Num. 14, 26;

SED NON UNIVERSI....; nec enim Josue, nec Caleb, nec levita, nec mulieres, nec qui vigesimum annum non attingerant, ubi numeratus est populus, Num. 1. Et isti omnes simul collecti, licet pauci in comparatione inobedientium qui Deum exacerbaverunt, reverâ tamen sunt quamplurimi et turba magna, quorum debetis exemplum sequi et mercedem sperare.

VERS. 17. — QUIBUS AUTEM INFENSUS EST; SYR: Quos pertensus est, id est, quibus iratus est Deus?

NONNE ILLIS QUI PECCAVERUNT, INIMICITANDO, JURANDO, DEO DETRAHENDO, ET IPSI NON FIDENDO? vide Num. 14, v. 1, 2, 5.

QUORUM CADAVERA...., et qui propterea perierunt in deserto, eorumque cadavera, præ multitudine, jacuerunt insepulta. Num. 14, v. 29 et 32.

VERS. 18. — QUIBUS AUTEM JURAVIT....; SYR: De quibus autem juravit eos non ingressuros in requiem SEAM, id est, in terram quietis et abundantie quam illis promiserat,

NISI ILLIS QUI INCREDLI FEERUNT, scilicet divinis ac spei nostræ), firmam et inexcussam retineamus usque ad exitum vite.

VERS. 15. — DUM DICITUR: *HodiË si vocem ejus audieritis*, etc. Hortor vos ut fidem constanter retineatis usque ad finem, hoc est, dum dicitur, seu quamvis dicitur nobis: *HodiË si vocem, etc.*, donec HodiË cognominatur, id est, hæc vita durante.

VERS. 16. — *Quidam enim audientes exacerbaverunt*, etc., id est, ductore Moysè. Quia non Josue, non Caleb, non parvuli, non mulieres, non levite; hi enim non murmuraverunt contra Moysen, nec exacerbârunt Deum, ideòque uti culpæ, ita et poenæ expertes fuerunt, salvique et incolunes ingressi

de hæc requie promissionibus? Vide Num. 15, 14.

VERS. 19. — ET VIDEMUS, in Scripturis, Num. 14, 28, QUIA NON POTUERUNT, eos Deo penitente, INTROIRE in terram promissam, quia Deo increduli fuerunt.

Horum ergo incredulorum et divinæ vocis rebellionis exempla ne sequamini, sed eorum qui, nullis adversis territi, fidem et spem firmam retinuerunt.

Nota litteralis in v. 16, 17, etc.

In totâ hæc Scripturâ, sic explicatâ, omnia, ut mihi videtur, satis coherent, et rectâ juxta D. Pauli scopum et mentem procedunt. Non arbitror itaque necessarium Scripturam hanc invertire, et ex negativâ in affirmantem commutare, sicut auctor modernus, qui, super aliqua Theodoretî verba fundatus, asserit versus decimum sextum non legendum cum nostrâ Vulgatâ: *Quidam enim*, etc., sed per interrogationem: *Quinam enim*, etc.; deinde non dicendum enuntiativè cum Vulgatâ: *Sed non universi, etc.*, sed per similem interrogationem respondendum: *Nonne universi*, etc.; quod et dissertatione satis amplâ conatur astruere. Sed ad nostram Vulgatam servandam sulciet mihi, primò, ipsa Vulgatæ nostræ auctoritas; secundò, textus Græci et omnium prorsus versionum, Syriacæ, Arabicæ et Æthiopicæ, cum nostrâ Vulgatâ conformitas; tertio, omnium omnino interpretum Græcorum et Latinorum in hoc consensus, si fortè Theodoretum excipias. Dico si fortè, quia et ipse Gentianus Hervetus, Theodoretî traductor, posuit: *Sed non universi*, etc.

Quidquid ergo sit, si hæc fuit Theodoretî mens, sanè fuit singularis, et ideò non tenenda, et non præferenda textui, versionibus et omnium aliorum interpretationibus.

Sed, inquit, sensus erit planior et sub eadem figurâ hic et duo sequentes versus procedent. Si hæc ratio valeat ac sufficiat, quid non immutabimus in Scripturâ?

Instat: Sensus erit nervosior et aptior ad terrendum. — Sed timeo ne foret durior et aptior ad desperandum.

Rursus urget: D. Paulus vult Hebræos incredulos terrere. — Fateor, sed ita ut fidelibus spes salutis affulgeat, et in desperationem non inducat.

sunt terram promissam Chanaan, Numerorum. 14.

VERS. 17, 18. — *Quibus autem infensus est quadraginta annis...? Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, etc.*; sensus est: Nisi illi qui post tot et tanta potentia divinæ signa exhibitâ nondum sibi in animum induxerunt ut promissis Dei crederent?

VERS. 19. — *Et videmus, etc.*; g. d.: Uti juravit et comminatus est Deus, ita reipsâ executus est, etc.; g. d.: Idem nobis eveniet, ut, nisi Deo nunanti obtemperemus, ipsique credamus et fidamus, reipsâ excludamur celo.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et ad præxim redigenda.

EX DIVO PAULO.

Fides est omnium honorum initium, basis et fundamentum. Infidelitas è contra est omnium malorum caput et origo. Hinc, ex D. Paulo, nihil ita sollicitè servandum, ac fides; nihil tam horrendè fugiendum quam infidelitas. In his duobus suadendis totus est Apostolus in hoc cap. 5.

BONA FIDEI.

Ut sollicitam fidei conservationem suadeat, exhibet nobis bona quæ per fidem habemus: Dei et Christi domus et habitatio sumus, v. 6: Christo sumus incorporati, consubstantiati, et in eo quasi deificati; ejus Spiritus et gratiæ sumus participes; ad omnia quæ Christi sunt jus habemus, v. 14. Hoc itaque Christi substantiæ initium, hoc jus ad omnia Christi bona sollicitè servemus, angeamus, perficiamus.

INFIDELITATIS MALA.

Ut horrorem nobis incutiat de infidelitate, indicat quid illa sit in tempore, et quid efficiat in æternitate, v. 15: Infidelitas est cordis humani discessus à Deo vivo; et hoc est omnium malorum initium: infidelitas efficit ut homo in æternum à Deo vivo rejiciatur; *Discedite, à me maledicti*, 19; et hoc erit omnium malorum consummatio. Hanc igitur horream usque à Deo vivo, omnique bono, separationem, illiusque causam, infidelitatem. Infidelitas in tempore est hominis à Deo vivo discessus; infidelitas erit per totam æternitatem hominis à Deo vivo repulsa: *Discede à me in æternum*, qui à me in tempore discedere voluisti.

REUS FIGURÆ.

Hoc ut sensibilibus concipiatur, profundius imprimamus in mente, et nunquam obliviscamur; hoc inquam, D. Paulus nobis exhibet in exemplo, in vete-

CAPUT IV.

1. Timeamus ergo ne fortè relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse.

2. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis; sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei ex eis quæ audiverunt.

3. Ingrederemur enim in requiem, qui credidimus: quemadmodum dixit: Sicut juravi in ira meâ: Si introibunt in requiem meam; et quidem operibus ab institutione mundi perfectis.

4. Dixit enim in quodam loco de die septimâ sic: Et requievit Deus die septimâ ab omnibus operibus suis.

5. Et in isto rursùm: Si introibunt in requiem meam.

6. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et ei quibus prioribus annuntiatum est non introierunt propter incredulitatem,

ribus scilicet Israelitis qui sub Moysis ducatu ex Ægypto exierunt, ut in terram à Deo sibi promissam irent: Post duorum annorum iter, huic desideratæ terræ appropinquabant, in eam statim ingressuri; ad quia de Deo diffidentes, et in eum increduli, Deum deserere, et in Ægyptum voluerunt regressi, à Deo illis irato repulsi sunt; in hanc quietis terram non introierunt, sed in deserto perierunt, peremptorio Dei decreto.

Omnia in figurâ contingebant illis; hæc ergo nostri, et nobis contingendorum figura sunt, si Deo ingrati fuerimus et increduli. Isti viatores in deserto, Christianorum per fidem ambulantium, et ad æternam quietem tendentium figura sunt; illorum incredulitatis punitio temporalis, nostræ, si fuerimus infideles, punitiois æternæ figura. Illis incredulis Deus dixit iratus: *Si introibunt in requiem meam*; nobis infidelibus dicit Christus iratus: *Discedite à me*, etc. Omnes illi increduli morte temporalis puniti sunt, sic qui Christo non credunt, morte puniuntur æternâ.

Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam. Da mihi credere mente, corde, opere: infidelis enim est, qui moribus et vitâ paganus est.

PRÆXIS.

Hoc ne contingat nobis, Ecclesia quotidie terribilem hanc Judeorum incredulorum punitioem exhibens ob oculos, dicit: *HodiË si vocem ejus audieritis*, etc., *nocte obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione*, etc.; hæc ergo verba audiens, recordare hujus tremendæ Judeorum punitiois; at recordare et tuâ futuræ multo majoris, si fueris infidelis et ingratus.

Quò majora sunt Dei in nos quàm in Judæos beneficia, eò enormior est ingratitude nostra, et ideò terribilior erit et punitio. Illis dictum est: *Si introibunt in requiem meam*; nobis dicitur: *Discedite à me, maledicti, in ignem æternum.*

CHAPITRE IV.

1. Craignons donc que, négligeant la promesse qui nous est faite d'entrer dans le repos de Dieu, il n'y ait quelqu'un d'entre vous qui en soit exclus.

2. Car on nous l'a annoncée aussi bien qu'à eux; mais la parole qu'ils entendirent ne leur servit de rien, n'étant pas accompagnée de la foi dans ceux qui l'avaient entendue.

3. Pour nous qui avons cru, nous entrerons dans ce repos, selon qu'il est dit: J'ai juré dans ma colère qu'ils n'entreraient point dans mon repos, repos où il est entré après avoir achevé ses ouvrages dans la création du monde.

4. Car l'Écriture, parlant du septième jour, dit en quelque endroit: Dieu se reposa le septième jour, après avoir achevé ses œuvres.

5. Et il est dit encore ici: Ils n'entrèrent point dans mon repos.

6. Puis donc qu'il faut que quelques-uns y entrent, et que ceux à qui la parole en fut premièrement portée n'y sont point entrés à cause de leur incredulité,